

การศึกษาคำต่างในพระไตรปิฎกบาลีประกอบการค้นคว้าอรรถกถา :
กรณีศึกษาคำว่า อตินิปาต ในอรรถตตสูตร และ อุตฺตริมนุสฺสธมฺม
ในอุตฺตริมนุสฺสธมฺมสูตร อังคุตตรนิกาย จักกนิบาต อรหัตวารค

The Study of Variants in the Pali Canon with Research
on Commentary: A Case Study of Variants Atinipātaṃ
in Arahattasutta and Uttarimanussadhammaṃ
in Uttarimanussadhammasutta Aṅguttaranikāya
Chakkanipāta Arahattavagga

พระมหาอธิบุตร ธมฺมปุงฺคโว

Phramaha Atibut Dhammapuṅgavo

นิสิต ศูนย์พุทธศาสตร์ศึกษา DCI

Student of DCI Center for Buddhist Studies

Email: atibut072@gmail.com

ตอบรับบทความ (Received) : 24 พฤศจิกายน 2566

เริ่มแก้ไขบทความ (Revised) : 5 ธันวาคม 2566

รับบทความตีพิมพ์ (Accepted) : 18 ธันวาคม 2566

เผยแพร่ออนไลน์ (Available Online) : 31 ธันวาคม 2566

บทคัดย่อ

พระไตรปิฎกบาลีที่มีในปัจจุบันมีหลายฉบับ แม้ว่าเนื้อหาโดยรวมจะตรงกัน แต่มีบางคำที่แตกต่างกัน ซึ่งในบางกรณีอาจมีความหมายที่ต่างกันโดยสิ้นเชิง การศึกษาเปรียบเทียบคำต่างในพระไตรปิฎกบาลีจากหลายสายอักษรเป็นวิธีการเพื่อให้ได้คำที่ถูกต้องที่สุด ดังนั้นบทความนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อเปรียบเทียบวิเคราะห์คำต่างและเนื้อหาของคำว่า อตินิปาต ในอรรถสสูตร และคำว่า อุตฺตริมนุสฺสธมฺมา ในอุตฺตริมนุสฺสธมฺมสูตร อังคุตตรนิกาย ฉกกนิบาต อรหัตตวรรค ซึ่งปรากฏคำต่างที่มีนัยยะสำคัญเป็นกรณีศึกษา โดยใช้ข้อมูลจากพระไตรปิฎกบาลีฉบับใบลาน 4 สายอักษร ได้แก่ อักษรสิงหล อักษรพม่า อักษรขอม และอักษรธรรม และเนื้อหาจากอรรถกถาของพระสูตรดังกล่าว

ผลการศึกษาพบว่า จากพระไตรปิฎกบาลีฉบับใบลาน 16 ฉบับ และพระไตรปิฎกบาลีฉบับพิมพ์ 4 ฉบับที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ในตำแหน่งของคำว่า อตินิปาต ในใบลาน 9 ฉบับปรากฏเป็นคำว่า อติถมฺภ และในตำแหน่งของคำว่า อุตฺตริมนุสฺสธมฺมา มีใบลาน 5 ฉบับและพระไตรปิฎกฉบับพิมพ์ 1 ฉบับปรากฏเป็นคำว่า อุตฺตริมนุสฺสธมฺม แต่ในอรรถกถา 3 ฉบับที่ศึกษาปรากฏบดตั้งเป็นคำว่า อตินิปาต และ อุตฺตริมนุสฺสธมฺมา ตรงกัน แสดงให้เห็นว่าใบลานที่พระอรรถกถาจารย์ใช้ศึกษาในสมัยที่เขียนอรรถกถาขึ้นนั้นต้องปรากฏเป็นคำว่า อตินิปาต และ อุตฺตริมนุสฺสธมฺมา แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการศึกษาพระไตรปิฎกประกอบการค้นคว้าอรรถกถาซึ่งช่วยให้เข้าถึงพระไตรปิฎกที่ถูกต้อง และใกล้เคียงกับยุคเริ่มต้นของพระพุทธศาสนามากที่สุด

คำสำคัญ: พระไตรปิฎกบาลี อตินิปาต อุตฺตริมนุสฺสธมฺม อรหัตตสูตร
อุตฺตริมนุสฺสธมฺมสูตร

Abstract

There are multiple versions of the Pāli Canon currently in circulation. While the overall content remains consistent, variations in specific words can lead to divergent meanings. Comparing and studying these variants across different versions of the Pāli Canon enables the identification of the most probable readings. This article focuses on the comparative analysis and study of the variants “atinipātaṃ” in Arahattasutta and “uttarimanussadhammā” in Uttarimanussadhammasutta from Aṅguttaranikaya Chakkanipāta Arahattavagga. The investigation explores possible variants across four traditions of the Pāli Canon: Sinhalese, Burmese, Khom, and Tham, with additional scrutiny of commentaries.

The study examines sixteen editions of palm-leaf manuscripts and four current editions of the Pāli Canon. It reveals that nine palm-leaf manuscript editions inscribe “atithambhaṃ” instead of “atinipātaṃ,” and five editions inscribe “uttarimanussadhammaṃ” instead of “uttarimanussadhammā,” along with one current edition of the Pāli Canon displaying the same variation. However, all three editions of commentaries analyzed in this article consistently present the words “atinipātaṃ” and “uttarimanussadhammā” in the lemmas. This suggests that “atinipātaṃ” and “uttarimanussadhammā” were present in the Pāli Canon during the era of Pāli Commentary writing. Hence, emphasizing the significance of studying the Pāli Canon alongside research on the Pāli Commentary for achieving the utmost accuracy in understanding the Pāli Canon.

Keywords: Pāli Canon, Atinipātaṃ, Uttarimanussadhammaṃ, Arahattasutta, Uttarimanussadhammasutta

1. บทนำ

ในครั้งพุทธกาล หลังจากเจ้าชายสิทธัตถะได้บรรลุนุตรสัมมาสัมโพธิญาณเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงจาริกเทศน์สอนสรรพสัตว์ตราบจนเสด็จดับขันธปรินิพพาน พระมหากัสสปะได้เห็นเหตุการณ์ที่พระสุภัททพุทฺธมบรรพชิตกล่าวจาบจ้วงพระธรรมวินัย จึงเป็นประธานนำคณะสงฆ์สังคายนาพระธรรมวินัย ณ ถ้ำสัตตบพณคูหา กรุงราชคฤห์ แคว้นมคธ นับแต่นั้น พระเถรจารย์ทั้งหลายจึงได้สืบทอดพระธรรมวินัยเรื่อยมา เริ่มตั้งแต่การสวดและท่องจำที่เรียกว่า มุขปาฐะ สู่อารยการจาริกในใบลานบ้าง แผ่นศิลาบ้าง¹ จนกระทั่งถึงยุคของเทคโนโลยีการจัดพิมพ์เป็นรูปเล่ม การเก็บข้อมูลดิจิทัล สร้างเป็นโปรแกรมและแอปพลิเคชัน เป็นพระไตรปิฎกบาลีในปัจจุบัน

แม้ว่าพระไตรปิฎกบาลีที่มีอยู่ในปัจจุบันจะแบ่งเป็นหลายสายอักษร หลายฉบับตามพื้นที่ที่พระพุทธศาสนาเผยแผ่ไปถึง และมีคำบางส่วนที่แตกต่างกัน บางคำแตกต่างกันเพียงในระดับตัวอักษร บางคำแตกต่างกันในทางไวยากรณ์ภาษาบาลีหรือบางคำอาจต่างไปเป็นอีกคำหนึ่งที่มีความหมายต่างกันโดยสิ้นเชิงซึ่งอาจทำให้เกิดความสงสัย ไม่เข้าใจแก่ผู้อ่านได้ แต่พระไตรปิฎกนั้นมีจุดเริ่มต้นเดียวกันคือคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ได้รับการสืบทอดส่งต่อมา ดังนั้นการรวบรวมใบลานพระไตรปิฎกที่มีอายุเก่าแก่จากสายการสืบทอดต่าง ๆ แล้วนำมาเปรียบเทียบ เลือกสรรคำที่ถูกต้องที่สุดจากคำที่ต่างกันั้นจะสามารถสร้างพระไตรปิฎกที่ใกล้เคียงกับยุคต้นของพระพุทธศาสนาได้และจะเป็นพระไตรปิฎกที่มีเนื้อหาครบถ้วนสมบูรณ์ที่สุด

ในการเปรียบเทียบและเลือกคำต่างในใบลานพระไตรปิฎกนั้น มีหลักเกณฑ์หลายประการ หลักเกณฑ์หนึ่งที่มีความสำคัญ คือ การตรวจดูเนื้อหาในคัมภีร์อรรถกถาที่เป็นคัมภีร์ชั้นรองจากพระไตรปิฎกและอธิบายความของคำ ประโยคหรือเนื้อหาในพระไตรปิฎก เพราะในอรรถกถามีการอ้างคำบางส่วนจากพระไตรปิฎกแล้วอธิบายความของคำหรือประโยคนั้น ๆ จึงสามารถตรวจดูคำของพระไตรปิฎกที่อ้างอยู่ในอรรถกถาเพื่อเป็นหลักฐานในการเทียบเคียงและแก้ไขคำต่างในพระไตรปิฎกแต่ละสายการสืบทอดได้

1. สุขชวน พลอยชุม, “ความรู้เรื่องพระไตรปิฎก”, *เรื่องเล่าพระไตรปิฎก*, (กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, 2564), 44–47. https://kukr.lib.ku.ac.th/kukr_es/kukr/search_detail/download_digital_file/20013434/159632.

ผู้เขียนจึงมุ่งศึกษาคำต่างในอรรถสูตรและอุตฺตริมนุสฺสธมฺมสูตรในพระไตรปิฎกบาลีฉบับใบลานและในพระไตรปิฎกบาลีฉบับพิมพ์และสืบค้นหลักฐานเพิ่มเติมในอรรถกถา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเปรียบเทียบวิเคราะห์พระไตรปิฎกโดยใช้หลักฐานในอรรถกถาเพื่อการวินิจฉัยคำต่าง พบว่าคำส่วนมากในพระสูตรทั้งสองตรงกัน หรือต่างกันเล็กน้อยในระดับตัวอักษร แต่พบคำต่าง 2 คำที่มีนัยยะสำคัญและควรศึกษาวิเคราะห์เพื่อให้ได้เนื้อหาพระไตรปิฎกที่สมบูรณ์ถูกต้องมากที่สุด

2. การเปรียบเทียบวิเคราะห์พระไตรปิฎกเพื่อการวินิจฉัยคำต่าง

2.1 แหล่งข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาวิเคราะห์

2.1.1 พระไตรปิฎก

พระไตรปิฎกบาลีฉบับใบลานอักษรสิงหล อักษรพม่า อักษรขอมและอักษรธรรมที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้รับความอนุเคราะห์จากโครงการพระไตรปิฎกฉบับธรรมชัย เป็นข้อมูลที่จัดเก็บเป็นไฟล์ภาพดิจิทัลพร้อมทั้งปริวรรตเป็นอักษรโรมัน ในแต่ละสายอักษรประกอบด้วยใบลานต่างฉบับกัน 5 ฉบับ เฉพาะในสายอักษรธรรมมีเพียง 1 ฉบับ มีอายุประมาณ 100–200 ปี อีกทั้งศึกษาพระไตรปิฎกบาลี ฉบับพุทธชยันตี ฉบับฉัฐฐสังคีติ ฉบับสยามรัฐ และฉบับสมาคมบาลีปกรณ์ ร่วมด้วย

อักษรย่อพระไตรปิฎกบาลีฉบับใบลานอักษรสิงหล

- C¹ Arahattavagga (Anguttaranikāya). 1712. Sabaragamuwa: Humbuluwa Rajamahavihara. No. SR_06_01_002_06.
- C² Arahattavagga (Anguttaranikāya). 1736. Northwestern: Warāwala Rajamaha Vihāraya. No. SR_37_01_002_06
- C³ Arahattavagga (Anguttaranikāya). 1802. Sabaragamuwa: Kotawahera Rajamaha Vihāraya. No. SR_52_01_002_06
- C⁴ Arahattavagga (Anguttaranikāya). 1859. Southern: Wewurukannala Budurajamahavehera. No. SR_13_01_003_06
- C⁵ Arahattavagga (Anguttaranikāya). 1860. Central: Sellāwali Rajamaha Vihāraya. No. SR_35_01_002_06

อักษรย่อพระไตรปิฎกบาลีฉบับใบลานอักษรพม่า

- B¹ Arahattavagga (Anguttaranikāya). 1779. Mandalay: Bakara Temple. No. MM_03_01_011_02
- B² Arahattavagga (Anguttaranikāya). 1851. Yangon: State Pariyatti Sasana University. No. MM_50_01_919_01
- B³ Arahattavagga (Anguttaranikāya). 1869. Yangon: State Pariyatti Sasana University. No. MM_52_01_306_06
- B⁴ Arahattavagga (Anguttaranikāya). 1875. Yangon: State Pariyatti Sasana University. No. MM_50_01_111_06
- B⁵ Arahattavagga (Anguttaranikāya). 1877. Yangon: State Pariyatti Sasana University. No. MM_50_01_084_02

อักษรย่อพระไตรปิฎกบาลีฉบับใบลานอักษรขอม

- K¹ Arahattavagga (Anguttaranikāya). (n.d.). Bangkok: National Library of Bangkok. No. TH_05_01_148_01
- K² Arahattavagga (Anguttaranikāya). (n.d.). Bangkok: National Library of Bangkok. No. TH_05_01_149_01
- K³ Arahattavagga (Anguttaranikāya). (n.d.). Bangkok: National Library of Bangkok. No. TH_05_01_150_01
- K⁴ Arahattavagga (Anguttaranikāya). (n.d.). Phra Nakhon Si Ayutthaya: Wat Tong Pu. No. TH_48_01_005_01
- K⁵ Arahattavagga (Anguttaranikāya). (n.d.). Chainat: Wat Intharam. No. TH_59_01_001_00

อักษรย่อพระไตรปิฎกบาลีฉบับใบลานอักษรธรรม

- T¹ Arahattavagga (Anguttaranikāya). 1587. Lampang: Wat Laihinluang. No. TH_11_01_010_01

อักษรย่อพระไตรปิฎกบาลีฉบับพิมพ์

- C^e พระไตรปิฎกบาลีอักษรสิงหล ฉบับพุทธชยันตี พิมพ์ครั้งที่ 1 พ.ศ. 2520 ประเทศ
ศรีลังกา
- B^e พระไตรปิฎกบาลีอักษรพม่า ฉบับฉัฐฐสังคีติ พิมพ์ครั้งที่ 1 พ.ศ. 2500 ประเทศ
เมียนมาร์
- S^e พระไตรปิฎกบาลีอักษรไทย ฉบับสยามรัฐ พิมพ์ครั้งที่ 1 พ.ศ. 2473 ประเทศไทย
- E^e พระไตรปิฎกบาลีอักษรโรมัน ฉบับสมาคมบาลีปกรณ์ พิมพ์ครั้งที่ 1 พ.ศ. 2481
ประเทศอังกฤษ

2.1.2 อรรถกถา

อรรถกถา คือคำอธิบายคำและเนื้อความในพระไตรปิฎก มีขึ้นในช่วงแรก
ของการสังคายนา แต่ต้นฉบับบาลีแรกนั้นสูญไป เหลือแต่ต้นฉบับภาษาสิงหล และ
ได้ถูกแปลกลับเป็นภาษาบาลี² อรรถกถาที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้เป็นคำภีร์ที่มีใน
ปัจจุบันซึ่งผู้เขียนได้เลือกศึกษาอรรถกถาให้ครอบคลุมหลายสายอักษรเพื่อความถูก
ต้องตรงกันของอรรถกถา โดยประกอบด้วยฉบับสยามรัฐ ฉบับฉัฐฐสังคายนา และ
ฉบับสมาคมบาลีปกรณ์

2.2 วิธีดำเนินการศึกษาวิเคราะห์

การศึกษานี้หาพระไตรปิฎกนี้เป็นการเปรียบเทียบวิเคราะห์ความแตกต่าง
ของเนื้อหาและค้นคว้าคำต่างร่วมกับการตรวจดูเนื้อหาในอรรถกถา แบ่งขั้นตอน
การศึกษาได้ 2 ช่วงคือ

1. การเปรียบเทียบแต่ละคำในเนื้อหาเพื่อหาคำที่แตกต่างกันในแต่ละสายอักษร
โดยเรียกคำที่ได้นั้นว่า “คำต่าง”
2. การนำคำต่างที่พบมาวิเคราะห์ประกอบกับการค้นคว้าอรรถกถา โดยใน
อรรถกถานั้นจะปรากฏเนื้อหาที่เป็น “บทตั้ง” คือคำที่อ้างอิงจากพระไตรปิฎก และ
“บทอธิบาย” คือกล่าวอธิบายขยายความของบทตั้ง บทตั้งที่ปรากฏในอรรถกถานั้นจะ

2. พระนาถ โพธิญาณ, “ศึกษาวิเคราะห์ความสำคัญของคำภีร์อรรถกถาที่มีต่อการศึกษาพระไตรปิฎก”,
วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง, ปีที่ 8 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม-สิงหาคม 2562), 6. <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/NBJ/article/view/252826/171641>.

เป็นอีกหลักฐานหนึ่งที่บ่งชี้ถึงความถูกต้องตรงกันของคำต่างแต่ละคำในพระไตรปิฎกฉบับใบลาน และพระไตรปิฎกฉบับปัจจุบันกับใบลานในสมัยที่พระอรรถกถาจารย์เขียนอรรถกถาขึ้นซึ่งใกล้เคียงกับยุคเริ่มต้นของพระพุทธศาสนามากที่สุด

2.3 การเปรียบเทียบคำต่าง

นำเนื้อหาพระไตรปิฎกบาลีในอรรถดัตตสูตร และในอุตตริมนุสสธัมมสูตร จากใบลานทั้ง 16 ฉบับ และจากพระไตรปิฎกฉบับพิมพ์ 4 ฉบับมาจัดเรียงแต่ละคำตามตำแหน่งคำที่ตรงกันลงในตารางเปรียบเทียบ และใช้โปรแกรมเฉพาะสำหรับการเปรียบเทียบเนื้อหาพระไตรปิฎกบาลี จึงสามารถพิจารณาเห็นคำบาลีที่ต่างไปจากคำเดียวกันในฉบับอื่น

คำที่ปรากฏเป็นคำเดียวกันในทุกฉบับ ปรากฏความต่างเพียงในระดับอักษร หรือจำนวนของพระไตรปิฎกบาลีที่ปรากฏคำต่างนั้น ๆ มีอยู่น้อยจึงสามารถที่จะสรุปคำที่ถูกต้องได้ทันที แต่เมื่อมีคำที่ปรากฏเป็นต่างคำต่างความหมาย และแต่ละคำต่างมีความเป็นไปได้ที่จะเป็นคำที่ถูกต้อง หรือมีความต่างที่มีลักษณะสำคัญในทางไวยากรณ์ภาษาบาลี จึงต้องวิเคราะห์คำต่างแต่ละคำ ค้นคว้าหลักฐานเพิ่มเติมในอรรถกถาเพื่อตรวจสอบความเป็นไปได้ของคำต่างเหล่านั้น

2.4 การศึกษาวิเคราะห์คำต่าง

จากการเปรียบเทียบเนื้อหาพระไตรปิฎกบาลีในอรรถดัตตสูตร และในอุตตริมนุสสธัมมสูตร จากใบลานทั้ง 16 ฉบับ และจากพระไตรปิฎกฉบับพิมพ์ 4 ฉบับในขั้นแรกแล้วจึงพบคำต่างที่ต้องวิเคราะห์ 2 คำ

2.4.1 อตินิปาต

ปรากฏในอรรถดัตตสูตร ว่าด้วยธรรมที่ต้องละ จึงจะทำให้แจ้งอรรถัตตผลได้

ฉ ภิกขเว ฐมเม อปฺปหาย อภพฺโพ อรหตุตฺตํ สจฺจิกาตุํ กตเม ฉ มานํ โอมานํ
อติมานํ อธิมานํ ฌมภํ อตินิปาตํ อิเม โข ภิกขเว ฉ ฐมเม อปฺปหาย อภพฺโพ
อรหตุตฺตํ สจฺจิกาตุํ³

3. อจ.ฉก. 22/480 (บาลี.มมร)

ฉ ภิกฺขเว ธมฺเม อปฺปาย อภพฺโป อรหตฺตํ สจฺจนิกาทู กตฺเม ฉ มานํ โอมานํ
อติมานํ ญมฺภํ อติญมฺภํ อนินวตํ อิมํ โข ภิกฺขเว ฉ ธมฺเม อปฺปาย อภพฺโป อรหตฺตํ
สจฺจนิกาทู⁴

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่ละธรรม 6 ประการ ย่อมเป็นผู้ไม่ควรเพื่อ
ทำให้แจ้งซึ่งอรรหัต ธรรม 6 ประการเป็นไฉน? คือ มานะ ความถือตัว 1 โอมานะ
ความสำคัญว่าเลวกว่าเขา 1 อติมานะ ความ เย่อหยิ่ง 1 อธิมานะ ความเข้าใจ
ผิด 1 ถัมภะ ความหัวดี 1 อตินิปาตะ ความดูหมิ่นตนเองว่าเป็นคนเลว 1 ดู
ก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่ละธรรม 6 ประการนี้แล ย่อมเป็นผู้ไม่ควร เพื่อ
กระทำให้แจ้งซึ่งอรรหัต.⁵

ตารางที่ 1 คำต่าง อตินิปาต ที่ปรากฏในใบลานแต่ละฉบับ

รูปแบบคำต่าง	ใบลานพระไตรปิฎกบาลี				พระไตรปิฎกบาลี
	สิงหล	พม่า	ขอม	ธรรม	ฉบับพิมพ์
อตินิปาต	C ^{1.2.3.4.5}	B ⁵		T ¹	C ^e , B ^e , S ^e , E ^e
อติญมฺภ		B ^{1.2.3.4}	K ^{1.2.3.4.5}		

ในพระสูตรเดียวกันนี้ ปรากฏคำว่า อตินิปาต อีกครั้ง ซึ่งในแต่ละใบลานปรากฏ
หลักฐานเป็นไปในทางเดียวกันกับครั้งแรก

จากหลักฐานใบลาน สามารถจัดกลุ่มคำต่างนี้ได้ 2 คำ คือ คำว่า อตินิปาต ที่
ปรากฏในใบลานอักษรสิงหลเป็นหลัก รวมถึงฉบับพิมพ์ปัจจุบันทั้งหมด และคำว่า
อติญมฺภ ซึ่งปรากฏในใบลานอักษรพม่าส่วนใหญ่และในใบลานอักษรขอม โดยทั้งสอง
คำนี้มีความหมายต่างกัน คำว่า อตินิปาต แปลว่า ความดูหมิ่นตน ในขณะที่คำว่า
อติญมฺภ หมายถึง ความดีอย่างยิ่ง

เพื่อค้นหาหลักฐานความเป็นไปได้ของคำทั้งสอง ผู้ศึกษาจึงค้นคว้าเพิ่มเติมใน

4. Arahattavagga Anguttaranikāya, (Yangon: State Pariyatti Sasana University, 1869)., Arahattavagga Anguttaranikāya, Manuscript, Burmese script, Pāli language, MM_52_01_306_06.

5. อ.จ.ฉก. 22/800 (ไทย.มมร)

มโนรณปุรณิอรรถกถาซึ่งอาจพบการยกคำจากในพระไตรปิฎกเพื่อขยายเนื้อความ โดยพบบทตั้งและคำอธิบายว่า “อดินิปาตนิ หีนสุส ทิโนหมสมิติ มาน”⁶ คำว่า **อดินิปาต** ที่พระอรรถกถาจารย์ท่านยกขึ้นกล่าวไว้จึงแสดงให้เห็นว่าโบราณพระไตรปิฎกที่พระอรรถกถาจารย์ใช้ศึกษาและแต่งอรรถกถาในสมัยนั้นต้องจารไว้ว่า **อดินิปาต**

ดังนั้น คำว่า **อดินิปาต** จึงมีหลักฐานทั้งในโบราณอักษรสิงหลและในอรรถกถา ส่วนคำว่า **อดิตมฺภ** มีหลักฐานมาในโบราณอักษรพม่าส่วนใหญ่และในโบราณอักษรขอมเท่านั้น แม้ในอรรถกถาฉบับพม่าเองก็ปรากฏบทตั้งและคำอธิบายเช่นเดียวกันกับที่ปรากฏในฉบับอื่น ๆ ดังนั้นผู้ศึกษาจึงเห็นควรใช้คำว่า **อดินิปาต** ในคำต่างนี้

2.4.2 อุตฺตริมฺมสุสธมฺม

ปรากฏในอุตฺตริมฺมสุสธมฺมสูตร กล่าวถึงธรรม 6 ประการ หากไม่ละทิ้งก็จะบรรลุคุณวิเศษไม่ได้

ฉ ภิกฺขเว ธมฺเม อปฺปหยา อภพฺโพ อุตฺตริมฺมสุสธมฺมา อลฺมรียญาณทสฺสนวิเสสํ สจฺจิกาตุํ กตฺเม ฉ มฺหุรฺรสุสจฺจํ อสมฺปชฺฌณฺญํ อินฺทริเยสุ อคฺคตฺตวาทํ โภขเน อมตฺตณฺณตํ กุหนํ ลปนํ อิม โข ภิกฺขเว ธมฺเม อปฺปหยา อภพฺโพ อุตฺตริมฺมสุสธมฺมา อลฺมรียญาณทสฺสนวิเสสํ สจฺจิกาตุํ⁷

ฉ, ภิกฺขเว, ธมฺเม อปฺปหยา อภพฺโพ อุตฺตริมฺมสุสธมฺมํ อลฺมรียญาณทสฺสนวิเสสํ สจฺจิกาตุํ. กตฺเม ฉ? มฺหุรฺรสุสจฺจํ, อสมฺปชฺฌณฺญํ, อินฺทริเยสุ อคฺคตฺตวาทํ, โภขเน อมตฺตณฺณตํ, กุหนํ, ลปนํ. อิม โข, ภิกฺขเว, ฉ ธมฺเม อปฺปหยา อภพฺโพ อุตฺตริมฺมสุสธมฺมํ อลฺมรียญาณทสฺสนวิเสสํ สจฺจิกาตุํ.⁸

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่ละธรรม 6 ประการ ย่อมเป็นผู้ไม่ควรเพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งญาณทัสสนะชั้นวิเศษ อันสามารถกระทำความ เป็นพระอริยะ ยิ่งกว่าธรรมของมนุษย์ ธรรม 6 ประการเป็นไฉน ? คือ ความเป็นผู้มีสติเลอะเลือน 1 ความเป็นผู้ไม่มีสัมปชัญญะ 1 ความเป็นผู้ไม่คุ้มครองทวารใน

6. อง.ฉก.อ. 15/227 (บาลี.มมร), 3/412 (บาลี.PTS), 3/139 (บาลี.ฉฺฉฺฐสังคิตติ)

7. อง.ฉก.ก. 22/480 (บาลี.มมร)

8. “อุตฺตริมฺมสุสธมฺมสูตร” อง.ฉก.ก. 16/77/375 (บาลี.ฉฺฉฺฐสังคิตติ)

อินทรีย์ทั้งหลาย 1 ความเป็นผู้ไม่รู้ประมาณในโภชนะ 1 ความโง่ 1 การพูด
เลียบเคียง 1 ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่ละธรรม 6 ประการนี้แล ย่อมเป็นผู้
ไม่ควรเพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งญาณทัสสนะชั้นวิเศษ อันสามารถกระทำความเป็น
พระอริยะ ยิ่งกว่าธรรมของมนุษย์.⁹

ตารางที่ 2 คำต่าง อุตฺตริมนุสฺสธมฺมํ ที่ปรากฏในใบลานแต่ละฉบับ

รูปแบบคำต่าง	ใบลานพระไตรปิฎกบาลี				พระไตรปิฎกบาลี
	สิงหล	พม่า	ขอม	ธรรม	ฉบับพิมพ์
อุตฺตริมนุสฺสธมฺมา	C ^{1.2.3.4.5}	B ¹	K ^{1.2.3.4.5}		C ^e , S ^e , E ^e
อุตฺตริมนุสฺสธมฺมํ		B ^{2.3.4.5}		T ¹	B ^e

จากหลักฐานใบลานอุตฺตริมนุสฺสธมฺมสูตร ปรากฏคำต่างแบ่งได้ 2 คำ คือ
อุตฺตริมนุสฺสธมฺมา และ อุตฺตริมนุสฺสธมฺมํ โดยคำต่างทั้งสองคำนี้ต่างกันในด้าน
ความหมายทางไวยากรณ์ คือ มี “วิภัตติ” ต่างกัน

คำว่า อุตฺตริมนุสฺสธมฺมา เป็นปัญจมีวิภัตติ ซึ่งเป็นเครื่องหมายของแหล่งที่มา หรือ
การเปรียบเทียบ จึงแปลได้ว่า “ยิ่งกว่าธรรมของมนุษย์” ส่วนคำว่า อุตฺตริมนุสฺสธมฺมํ
เป็นทุตติยวิภัตติซึ่งเป็นเครื่องหมายของกรรมในประโยค แต่ในที่นี้เป็นคำคุณศัพท์ที่
ช่วยเพิ่มความหมายของคำนามที่มีวิภัตติเดียวกัน คือ คำว่า อลฺมรียญาณทสฺสนวิเสสํ
ดังนั้นคำว่า อุตฺตริมนุสฺสธมฺมํ นี้สามารถแปลได้ว่า “ซึ่งญาณทัสสนะชั้นวิเศษอันสามารถ
กระทำความเป็นพระอริยะ อันยิ่งล่วงธรรมของมนุษย์”

แม้ว่าทั้งสองคำนี้มีความหมายที่เข้าใจได้ใกล้เคียงกัน แต่อย่างไรก็ดี ในมนोरธ
ปุณณิอรรถกถา ปรากฏอรรถาธิบาย ว่า “อุตฺตริมนุสฺสธมฺมาติ มนุสฺสธมฺมโต อุตฺตริ”¹⁰
แม้บทอธิบายบางคำปรากฏต่างกันไปในอรรถกถาแต่ละฉบับ¹¹ แต่บททั้งนี้แสดง

9. อ.จ.ภก. 22/802 (ไทย.มมร)

10. อ.จ.ภก.อ. 15/227 (บาลี.มมร), 3/412 (บาลี.PTS), 3/139 (บาลี.ฉฺฐสํสฺสคฺคิ)

11. อรรถกถาฉบับสมาคมบาลีปกรณ์และฉบับสยามรัฐมีบทอธิบายว่า manussadhammato uttari
ส่วนอรรถกถาฉบับฉฺฐสํสฺสคฺคยนา มีบทอธิบายว่า manussadhammato uttarim

ให้เห็นว่าใบลานพระไตรปิฎกที่พระอรรถกถาจารย์ใช้ในการศึกษาและแต่งคัมภีร์อรรถกถาในสมัยนั้นต้องจารไว้ว่า **อุตฺตริมนุสฺสธมฺมา**

โดยสรุป คำว่า **อุตฺตริมนุสฺสธมฺมา** ปรากฏหลักฐานในใบลานพระไตรปิฎกอักษรสิงหลและกัมพูชา ใบลานอักษรพม่าหนึ่งฉบับและพระไตรปิฎกฉบับพิมพ์ 3 ฉบับ และมีหลักฐานปรากฏในอรรถกถา ในขณะที่คำว่า **อุตฺตริมนุสฺสธมฺม** ปรากฏในใบลานพระไตรปิฎกอักษรธรรม ใบลานอักษรพม่า 4 ฉบับและในพระไตรปิฎกฉบับพิมพ์อักษรพม่า ดังนั้นผู้ศึกษาจึงเห็นควรใช้คำว่า **อุตฺตริมนุสฺสธมฺมา** อีกทั้งในพระไตรปิฎกก็ปรากฏการใช้ทั้งคำนี้ทั้งสองวิภัตติ¹² ดังนั้นจึงอาจสร้างความสับสนสลับคำให้กับผู้จารได้

3. สรุปผลการศึกษา

จากการเปรียบเทียบคำต่าง **อดินิปาต** ในอรรถกถาและ **อุตฺตริมนุสฺสธมฺมา** ในอุตฺตริมนุสฺสธมฺมสูตรในใบลานพระไตรปิฎก 4 สายอักษรและสืบค้นหลักฐานเพิ่มเติมในอรรถกถา ผู้ศึกษาพบคำว่า **อดินิปาต** ปรากฏเป็นคำว่า **อดิถมฺภ** ในใบลานอักษรพม่า 4 ฉบับและใบลานอักษรขอมทั้ง 5 ฉบับ คำว่า **อุตฺตริมนุสฺสธมฺมา** ปรากฏเป็นคำว่า **อุตฺตริมนุสฺสธมฺม** ในใบลานอักษรพม่า 4 ฉบับ ใบลานอักษรธรรม และพระไตรปิฎกฉบับฉกฐสังคิตี จากนั้นจึงสืบค้นในอรรถกถา 3 ฉบับเพื่อหาคำอธิบายของทั้งสองคำ โดยพบบทตั้งเป็นคำว่า **อดินิปาต** และ **อุตฺตริมนุสฺสธมฺมา** ตรงกันทุกฉบับ ทำให้คำว่า “อดินิปาต” และ “อุตฺตริมนุสฺสธมฺมา” มีน้ำหนักความถูกต้องมากขึ้นอย่างมีนัยยะสำคัญ

การศึกษาค้นหานี้ได้แสดงให้เห็นว่าพระไตรปิฎกได้รับการสืบทอดส่งต่อมาด้วยการจารลงในใบลานอย่างละเอียดรอบคอบ ทำให้เราได้มีโอกาสศึกษาธรรมชาติของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอย่างถูกต้อง ถึงกระนั้นก็ยังมีความแตกต่างกันของคำศัพท์ในพระไตรปิฎกแต่ละฉบับ การศึกษาพระไตรปิฎกประกอบการค้นคว้าอรรถกถาซึ่งมีเนื้อหาบางส่วนของพระไตรปิฎกอยู่จึงเป็นอีกวิธีการหนึ่งที่ช่วยทำให้เข้าถึงเนื้อหาที่ใกล้เคียงพระไตรปิฎกบาลีดั้งเดิมมากยิ่งขึ้น

12. ผลการค้นหาคำว่า **อุตฺตริมนุสฺสธมฺมา** และ **อุตฺตริมนุสฺสธมฺม** ในเว็บไซต์ E-tipitaka.com

รายการอ้างอิง

คัมภีร์ใบลาน

- Arahattavagga (Anguttaranikāya)*. 1712. Sabaragamuwa: Humbuluwa Rajamahavihara. (Manuscript. Sinhalese script. Pāli language. SR_06_01_002_06)
- Arahattavagga (Anguttaranikāya)*. 1736. Northwestern: Warāwala Rajamaha Vihāraya. (Manuscript. Sinhalese script. Pāli language. SR_37_01_002_06)
- Arahattavagga (Anguttaranikāya)*. 1802. Sabaragamuwa: Kotawahera Rajamaha Vihāraya. (Manuscript. Sinhalese script. Pāli language. SR_52_01_002_06)
- Arahattavagga (Anguttaranikāya)*. 1859. Southern: Wewurukannala Budurajamahavehera. (Manuscript. Sinhalese script. Pāli language. SR_13_01_003_06)
- Arahattavagga (Anguttaranikāya)*. 1860. Central: Sellāwali Rajamaha Vihāraya. (Manuscript. Sinhalese script. Pāli language. SR_35_01_002_06)
- Arahattavagga (Anguttaranikāya)*. 1779. Mandalay: Bakara Temple. (Manuscript. Burmese script. Pāli language. MM_03_01_011_02)
- Arahattavagga (Anguttaranikāya)*. 1851. Yangon: State Pariyatti Sasana University. (Manuscript. Burmese script. Pāli language. MM_50_01_919_01)
- Arahattavagga (Anguttaranikāya)*. 1869. Yangon: State Pariyatti Sasana University. (Manuscript. Burmese script. Pāli language. MM_52_01_306_06)
- Arahattavagga (Anguttaranikāya)*. 1875. Yangon: State Pariyatti Sasana University. (Manuscript. Burmese script. Pāli language. MM_50_01_111_06)
- Arahattavagga (Anguttaranikāya)*. 1877. Yangon: State Pariyatti Sasana University. (Manuscript. Burmese script. Pāli language. MM_50_01_084_02)

- Arahattavagga (Anguttaranikāya)*. (n.d.). Bangkok: National Library of Bangkok. (Manuscript. Khom script. Pāli language. TH_05_01_148_01)
- Arahattavagga (Anguttaranikāya)*. (n.d.). Bangkok: National Library of Bangkok. (Manuscript. Khom script. Pāli language. TH_05_01_149_01)
- Arahattavagga (Anguttaranikāya)*. (n.d.). Bangkok: National Library of Bangkok. (Manuscript. Khom script. Pāli language. TH_05_01_150_01)
- Arahattavagga (Anguttaranikāya)*. (n.d.). Phra Nakhon Si Ayutthaya: Wat Tong Pu. (Manuscript. Khom script. Pāli language. TH_48_01_005_01)
- Arahattavagga (Anguttaranikāya)*. (n.d.). Chainat: Wat Intharam. (Manuscript. Khom script. Pāli language. TH_59_01_001_00)
- Arahattavagga (Anguttaranikāya)*. (1587). Lampang: Wat Laihinluang. (Manuscript. Tham script. Pāli language. TH_11_01_010_01)

เอกสาร

- มหามกุฏราชวิทยาลัย. *พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล*. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2552.
- _____. *สยามมรณสูตร เตปิฎก*. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2552.
- _____. *สยามมรณสูตร เตปิฎกอรรถกถา*. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2535.
- พระนาถ โปธิญาโณ. “ศิษย์วิเคราะห์ความสำคัญของคัมภีร์อรรถกถาที่มีต่อการศึกษาพระไตรปิฎก”. *วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง*. ปีที่ 8 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม-สิงหาคม 2562). 1–12. <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/NBJ/article/view/252826/171641>.
- สุเชาว์ นพอมชัม. “ความรู้เรื่องพระไตรปิฎก”. *เรื่องเล่าพระไตรปิฎก*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, 2564. https://kukr.lib.ku.ac.th/kukr_es/kukr/search_detail/download_digital_file/20013434/159632.
- Buddha Jayanti Tripitaka Series*. Sri Lanka: The Patronage of the Republic of Sri Lanka, 1977.

Chaṭṭhasaṅgītipiṭakaṃ. Marammaratṭha: Buddhasāsanasamiti, 1957.
E. Hardy. *Anguttara Nikāya Part III*. Wiltshire: Antony Rowe Ltd, 1994.
Kopp Hermann. *Manorathapūranī*. Wiltshire: Antony Rowe Ltd, 1994.